

Easdem ille sibi reddidit voces statim ut ab Anthea nuptialis forma est recitata: *Ubi tu Caius, ego Caia.*

Anno vix expleto a confectis felicissime nuptiis, Anthea coepit adversa conflictari valetudine excitarique somniis per quietem terrificis. Sub meridiem vero sibi videbatur sentire tacitos prope se gressus; mox existimabat venire ad se mortui hominis pallidum os ipsam intuentis et quasi invitantis. Quibus visis, simul atque imminebant, vehementer exterrita, super viri pectus corruens:

— Succurre, — clamabat — succurre, Cai.

Frusta undique arcessiti consultique sapientes: frustra medici apprime nobiles conati sunt aequa adhibere curationem, donec, aucta in dies vi morbi, ea sequuta est infirmitas corporis atque gracilitas, ut cogeretur lectica deferri.

Intermissam Cinna moestitiam penitus revocavit indoluitque vehementius, quod capiti timeret rerum omnium sibi carissimo. Ne quid autem intentatum relinqueret, eam primum ad vicinitates Memphis secum duxit, ad umbram pyramidum, ubi quum nihiluelius convalesceret, Alexandriam remigrarunt. Heic vero, omniam spe destitutus, hariolos, sagas, genus omne balatrones aegrae lateri adiecit.

Inter haec iudeus quidam advenit, inclita fama medicus, nomine Ioseph, qui statim a Cinna advocatus, ubi Antheam inspexit, vesano daemonum urgeri spiritu ratus causatusque etiam periculum ex infesto aere propter Deltae paludes, mulieris Hierosolymam abducendae auctor viro fuit. Idque eo magis Cinnae probatum est, quod in celeberrima illa urbe Iudeae procurator esset Pontius Pilatus, secum amicitia coniunctus.

Hic hospitibus humanissime exceptis villam suam utendam obtulit, urbi vicinam; quo tamen beneficio nihilo rectius Anthea se habuit, terroribus non immi-

nutis, quibus adducta est in rerum omnium desperationem.

In atrio, quamvis et matutina tempora sint et porticus opacet locum, caletur maxime. Prope aedem, ad palmam patulis diffusam ramis, Antheae lecticam deferri Cinna iubet floribus ornatam ac hyacinthinis. Deinde assidens aegrae arreptisque eius manibus, quarum candor parvum marmor extinxerat:

— Uti vales, — inquit — amica?
— Satis bene — illa respondit deficiente voce, clausitque oculos, quasi petitura medicinam somno.

*Cuncta silent: ramos inter levis aura susurrat.
Fons erat illimus, nitidis argenteus undis,
Et gramen circa quod proximus humor alebat.*

Paulo post sopore excitata:

— Verene, — inquit — Cai, philosophus hac in regione versatur quidam, cuius ope aegri convalescunt?

— Hic eius generis medicos prophetas vocant. Atque ei profecto te curandam tradidisset, nisi et ipse circulator videretur. Is, quod contra leges et instituta civitatis plura in vulgus disseminaverit, capitis damnatus, iussu procuratoris est hodie cruci adfigendus.

Ad haec substristis flexit illa caput. Cuius auctum pallorem intuitus Cinna:

— Medicinam — inquit — afferet dies.
— Mortis quidem, non vitae minister est atque satelles dies.

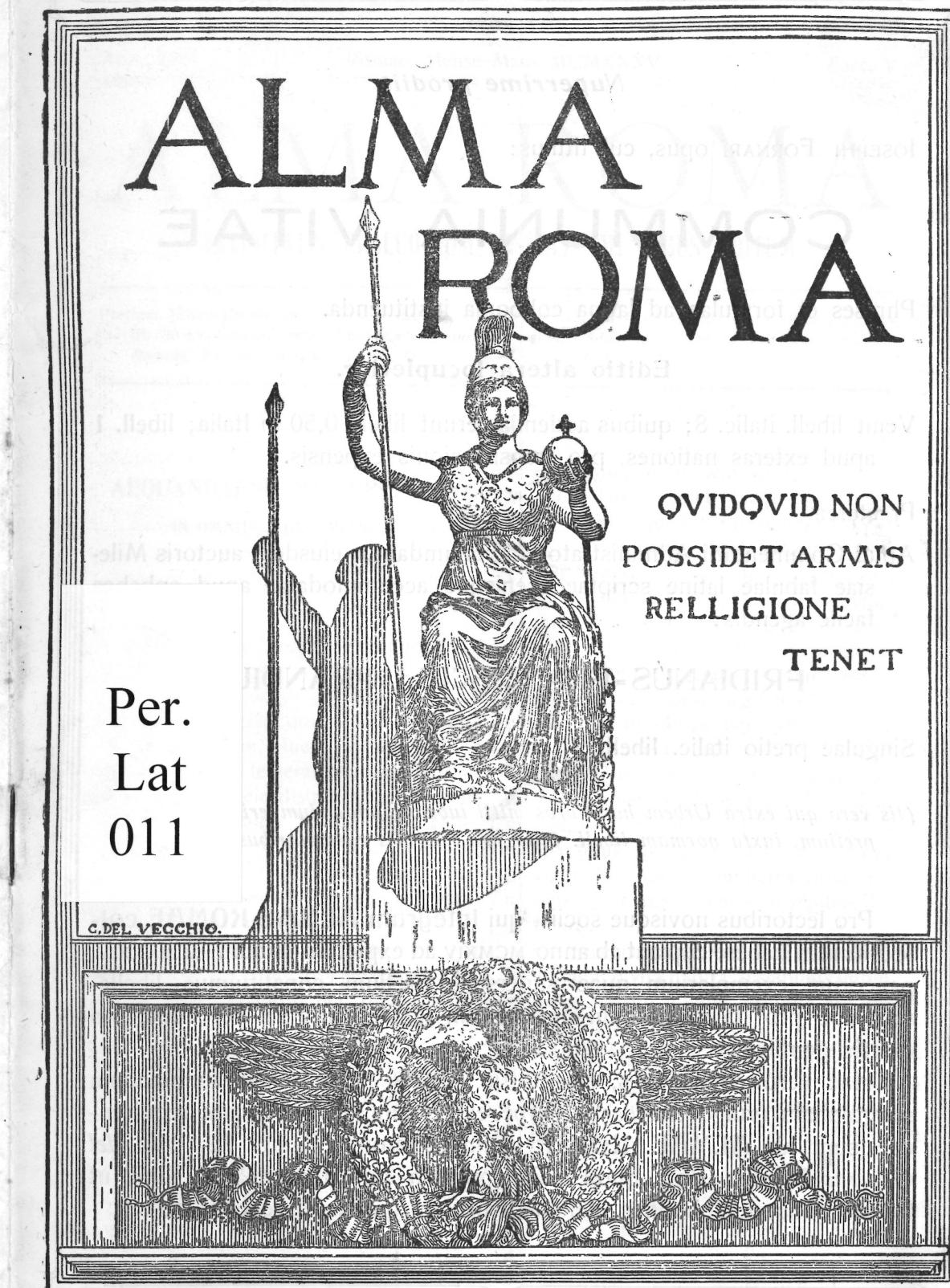
Diu uterque conticuit, Cinna saepe oculos coniiciente in lecticam conspersam floribus, in qua, veluti funebri lecto, composita iacebat uxor. Extrema vero is patiebatur cogitans, tam dilectae formae egregiaeque virtutis mox reliquum futurum nihil, nisi exigui pulveris modum.

(Ad proximum numerum).

IMPRIMATUR: Fr. A. ZAMPINI. Ep. Porphyreonen.,
Vic. Gen. Civitatis Vaticanae.

Dr. JOSEPHUS FORNARI, Moderator, Sponsor.

TYPIS POLYGLOTTIS VATICANIS

Nuperrime prodit

IOSEPHI FORNARI opus, cui titulus:

COMMUNIA VITAE

Phrases et formulae ad latina colloquia instituenda.

Editio altera locupletior.

Venit libell. italic. 8; quibus addendae erunt libell. 0,50 in Italia; libell. 1 apud exteris nationes, pro transmissionis expensis.

Praeterea

Apud Commentarii Administratorem venumdantur eiusdem auctoris Mileiae fabulae latine scriptae scenisque accommodatae apud ephebea facile agendis:

FRIDIANUS-FRANCISCULI PRANDIUM

Singulae pretio italic. libell. 2.

(*Ils vero qui extra Urbem hos libros mitti iubeant, addendum erit publici cursus pretium, iuxta normam libell. 0,60 pro singulis exemplaribus.*)

Pro lectoribus novisque sociis, qui **integram ALMAE ROMAE collectionem** habere cupiant ab anno MCMXIV ad expletum annum MCMXXXIV, paucorum exemplarium quae supersunt pretium constituimus libellorum 500 pro Italia; pretium duplicatum, libell. italic. scilicet 1000, pro exteris gentibus.

Hae vero collectiones, adiecta in litteris pecunia per nummariam syngrapham (vulgo *chèque*) in Urbe exigendam, *recto tramite* requirendae sunt ab **ALMAE ROMAE** administratore (*Roma, 12, Via del Governo Vecchio, 96*): quod enim pretium positum est, non sinit ut foenus aliquod bibliopolis, vel mediatoribus quibusvis rependi possit.

Ann. XXII

Romae, Mense Maio MCMXXXV

Fasc. V

ALMA ROMA

LATINITATIS PRAECONIUM SINGULIS MENSIBUS EDITUM

Pretium subnotationis an. MCMXXXV est pro Italia libell. 15; pro ceteris nationibus summa italicas lib. 30 exaequas; ante solvendum rectoque tramite mittendum ad IOSEPHUM FORNARI doctorem Romam, Via del Governo Vecchio, 96.

AEQUANDAENE MULIERES VIRO IN OMNIBUS DISCIPLINIS?¹

II

Indubium esse omnibus existimo, quippe in rerum natura positum et constitutum, muliebre corpus quorumdam impatiens laborum esse, quibus si subiiciatur etsi voluntarium, luet, fortasse citius opinato, poenas temerarii conaminis. Non certe medicae heic disquisitioni locus; licet tamen summo saltem libare et festino calamo de re, quae dicenda coram putamus, ut ea perspiciantur quae vel silentio praetereunda videntur, vel verecunde tacenda arbitramur.

Ipsa conformatio membrorum, ipsa dispositione viscerum, ipsa nervorum compagine satis ostenditur iter, quod natura terendum feminae dedit, ab itinere, quod mari decrevit, longe diversum. Mas nascitur ad laborem, ad imperium; femina ad oboedientiam et amorem; in illo auctoritas, in ista gratia; in illo tenax propositi mens, in hac ambulatoria voluntas; in illo vis, et animus, in hac debilitas et

facilis timor; unum feminae quod mater sit, filios lactet, lallet, blandiatur, quod pulchri sint, quod formosi monstrentur digito; unum patri quod valeant, quod possint, quod praestent domi militiaeque, quod opibus crescant; denique suavitas in viro, et benevolentia requiritur, consilium vero et gravitas in muliere laudatur; postremo illi decus et nomen est si negotiosus, operosus, argumentosus per plateas, per nundinas, per agros in conspectu gentium quotidie versetur, huic si domissa, si parca rem domesticam gerat eo commendata magis, quo se minus in vulgum frequens ostenderit. Viros comparamus quercubus late in caelum porrigentibus ramos, mulieres violis humilibus, quae suaveolentes in sepibus delitescunt.

Ex hisce patet quibus, non repugnante habitu, non invita natura, disciplinis imbui mulieres possint. Omnis proinde ars, disciplinaque omnis absit, quae cum maternitatis officio, cum soliditate feminearum virium, cum infirmitatibus, quibus obnoxia a pubertate est, conciliari non possint. Absint ergo illiberales labores assidui, quibus homines opus exhibent quotidianum, perpetuum, perenne. Absint et illae disciplinae, quibus feminea vestimenta non bene aptantur, quaeque mulieribus

¹ Cfr. fasc. sup. mens. Martii.

non electio, sed necessitas dedit. Numquid architectus erit mulier per scalas, ac tabulata suspensa, vestibus implicata ...? An eas abiiciet, et virili habitu contemnenda procedet? Quid si nupta maternitati iam proxima? Quid si mater, lactentis filii, et vagientis cogitatione turbata? Arida ne feret mathematicae praecepta, quae per iucundas rapitur phantasiae regiones? Atqui vix unam et alteram mathematicam habemus mulierem, qui vix unum et alterum ex viris habemus linteis acu pingendis intentum. Singularia sunt haec individuo, non sexui communia; ideoque inter exceptions et monstra, non inter normas et leges ponenda.

Veniunt modo pictoriae artes, veniunt sculptoriae. Si res in pingendis tantummodo tabulis contrahatur, non video quid obsit. Circa sculptoriam artem, aliud est fingere statuam, aliud marmorarii opere fungi. Illam non nego mulieri, hanc labiosam et gravem omnino nego.

Atqui, — dicet aliquis, — nonne rusticae feminae in agris, in vicis una cum patribus, cum coniugibus, cum fratribus terram rastris exercent atque ligonibus? Exercent quidem, sed hoc interdum; quinimo et vidi arantes, et vidi metentes. At brevi; nam squalent, nam languent ubi his admoverint nuptae manus, quin etiam et ipsis in adolescentulis rarae huiusmodi sunt: infirmitates, mortesque sequuntur. Quod igitur natura capite plectit, illudne tentandum, optandum?

Propterea gravioribus laboribus exclusis atque reiectis, iis praesertim, qui maternitati, qui proli directe omnino, vel minus indirecte opponuntur, ea restant examine tentanda, quae caput quodammodo quaestionis habentur; utrum scilicet femina perorandis causis, iuribus dicendis, chirurgiae, medicinae, et similibus dare se possit, ut inde lucrum sibi, familiae, viro comparetur.

Ego, si cui voluntas acquiescendi sen-

tentiae meae, quam ego bonam credo, non tamen optimam profero, gravioribus de causis ulti concedo feminae medicinam et chirurgiam exercendas, tum quia, ut dixi, materna piissimaeque et misericordi feminarum indoli hae disciplinae, quibus aegra et affecta dolore corpora recreantur, apprime respondent; tum quia delicatissimae mulieri in vulneribus tractandis sunt manus, sunt blanda verba, sunt ineffabiles modi, quos sentit anima, calamus autem nequit exprimere.

Sumus ergo ne concordes circa mulieres viro aequandas omnino in medicis et chirurgicis disciplinis? Minime gentium. Nam video pueros et adolescentes his, quae sunt nunc studiis, circa plurima supervacanea distineri ac distrahi, quae nihil cum chirurgia, nihil cum medicina commune habent. Ut quid perditio haec? Graece scire, pulchrum: mathematice cognoscere, egregium; astronomica scrutari, iucundum; philosophica delibare — (parcite vera non occultanti) — opus periculosae plenum aleae... Iamque ita procedite per historias antiquorum temporum, per geographiam Babilonensis imperii, imperii Alexandri Magni, Romanorum, Barbarorum, Turcarum... Quaesum, quid est inter hanc geographiam et enteritem morbum, inter illas historias et trichophytum tonsurantem? Quae igitur feminei intellectus aciem consumunt, obtundunt, supervacaneis onerant crepundiis, resecentur! Futura medica in medica tantum incumbat; si, peracto cursu disciplinarum, ea voluerit quae ad ornatum, quae ad cultioris animi decus sunt, facile poterit comparare; manifestum experientia quippe est disciplinario in adolescentia facilis, quae decennio in pueritia aegre discuntur. Plurimis tot rerum sarcinae, quibus et pueri et adolescentuli gravantur in scholis, minime placent, et illud retrahunt experientia et vetustate commendatum proverbium:

Pluribus intentus minor est ad singula sensus.

Atqui si hoc iniquum pueris, quanto magis puellis, in quibus delicatum ac debilius viro corpus? Itaque affirmo: Ad instituendas feminas singulare totumque illis proprium aptatumque constituatur gymnasium atque athenaeum, ex quo otiosis, quippe ad medicinam et chirurgiam quae non sint, abiectis disciplinis, eae tantum tradantur, quae directe fuerint ad propositam rem adipiscendam; tum praxi multa confirmentur quae didicerunt; et habebimus medicas excellentes, eritque id aegrotantium magno solatio, et magno proventu.

G. P.

DE LATINI SERMONIS ELEGANTIA¹

§ 2. — De ordine fixo vocabulorum.

A. — Regulae generales

I. — Nativus latinae phraseos ordo est ut, post coniunctionem, si adsit,

1°) in fronte ponatur nominativus; v. g.: Demosthenes abhinc annos prope trecentos fuit (Cic., *De divin.*, II, 57, 18).

Mettius Tullo devictos hostes gratulatur (Tit., Liv.).

Gaudere decet (Cic., *Tusc.*, IV, 31, 66).

2°) deinde voces quibus nominativus definitur ac determinatur: nominativum proxime sequuntur, atque eo propius, quo intimius cum eo connectuntur, scilicet adiectivum nomen primo loco, genitivus aut ablativus vel genitivus qualitatis secundo, tertio praepositio cum suo casu, quarto apposito; v. g.:

Imago pulchra (= adiectivum) Minervae, (= genitivus), ex aere (= praepositio cum suo casu), opus Phidiae (= apposito), hisce diebus ab Atheniensibus collocata est.

3°) tum casus verbi, qui huic antece-

dunt, atque eo propius, quo intimius cum eo connectuntur, scilicet: adverbium proxime ante verbum, accusativus proxime ante adverbium, casus obliqui proxime ante accusativum; v. g.:

Pater magno cum gaudio (= casus obliquus non tam intime connexus) filio suo (= casus obliquus magis connexus) librum (= accusativus) hodie (= adverbium) donavit.

Caesar a lacu Lemano ad montem Iuram millia passuum xix millia murum fossamque perducit (CAES., *De Bel. gall.*, I, 8, 1).

Quum plura sunt adiuncta

1) aut scribuntur ordine quo cogitantur; v. g.:

Plato, *iniquitate Dionysii, in maximis periculis insidiisque* est versatus (Cic., *Pro Rab. Post.*, 9, 23).

Menippus *meo iudicio tota Asia illis temporibus* desertissimus erat (Cic.).

Quae tamen generalia sunt magis peculiariis praeunt; v. g.:

Valerius *in templum ad tribunos* venit.

Brutus *Ardeam in castra* est profectus (Tit., Liv., I, 59, 12).

2) aut oratio incipit a remotioribus vel levioribus, usquedum in propioribus vel magis praecipuis sistat (= ordo physicus, chronologicus, gradationis).¹

Sed infinitivus, participium in *dus* et supinum in *um* praeponuntur verbo a quo reguntur; v. g.:

Qui dies aestus maximos in oceano efficere consuevit (CAES., *De Bel. gal.*, IV, 29, 1).

Emblemata evelleta curavit (Cic., *Verr.*, II, 4, 22, 49).

In Volscos *exsulatum abiit* (Tit., Liv., II, 35, 6).²

¹ Si duplex locus occurrit, praeponitur is e quo in alterum proficiscimur; v. g.: Quum ab Epidauro Piraeum navi advectus essem (Cic.).

² Infinitivus et supinum post suum verbum emphaticae ponni possunt; v. g.: Pelopidas non dubi-

1 Cf. fasc. sup.

4º) postremo verbum finitum; ¹ v. g.: Metellus concors principi Pompeio consilium illud *excluserat* (CIC., *De Arusp.*, 45).

Pilius de repetundis Servilium *postulavit* (CIC., *Fam.*, VIII, 8).

Si adest quod « attributum » dicimus, hoc quasi unum quid cum verbo habetur et ei quam proxime ponitur; v. g.:

Nullum animal *aeternum est* (CIC., *De Nat. deor.*, III, 13, 34).

Me belli *ducem creavere* (TIT. LIV., XXIII, 8).

Verbum vero in fronte ponitur, tum in parenthesibus, tum quando occurunt « est » aut « sunt »; v. g.:

Est enim finitimus oratori poëta, multis ornandi generibus socius ac poene par (CIC., *De orat.*, I, 16, 70).

Praeterea verbum ante finem sententiae ponitur, si phrasis longior est, ita ut attentio lectoris, quae potissimum in verbum dirigitur, tamdiu sustineri nequeat. Item, si nimis multa verba in fine phrasos concurrent. Hinc, v. g. melius dices: *Se demonstrat incolumem esse non posse*; quam: *Se incolumem esse non posse demonstrat*.

Interdum verbum in fine ponitur, variandi causa. Ceterum, in stilo familiari, ut in epistolis, dialogis, etc., crebrius ex apparente quadam negligentia, vel potius ex facilitate quadam scribendi, verbum ante finem ponitur.²

tavit simul ac conspexit hostem *configere* (CORN. NEP., 16, 5, 3). — Athenienses miserunt Delphos *consultum* quidnam facerent de rebus suis (CORN. NEP., 2, 2, 6). — Inter infinitum et verbum finitum a quo regitur, ne ponas quae a verbo finito pendent, praesertim si verbum finitum infinito praecurrat.

¹ Ratio est quod Latini summopere cavent ne notiones principales post se trahant catervam vocabulorum sensui solum subservientium. Unde etiam, si verbum anteponendum fuit, saltem nomine vel infinitivo, ad intelligentiam sensus magis necessario, sententiam plerumque claudunt (Cf. ALVAREZ, *De constructione latina*). — Tullius aliquid solet intersere inter duo adiectiva, quorum neutrum redundat: v. g.; Frigidas sane et inconstantes litteras (CIC., *Fam.*, V, 16, 1). Cf. BERGER, p. 293.

² Latini saepe stilum invertunt, ut ad finem

II. - Voces quae ad unam notionem integre exprimendam inserviunt, simul ponendae sunt, nec separandae. Non raro tamen usurpatur trajectio, qua seiunguntur voces grammaticae coniunctas. Sic

a) pronomina, praesertim personalia, libentissime inter voces coniunctissimas interseruntur; v. g.:

Septimus mihi liber Originum est in manibus (CIC., *Sen.*, 11, 38).

Ista mihi tua fuit periucunda a proposita oratione digressio (CIC., *Brut.*, 85, 292).

Faciliores mihi et meliores videntur (CIC., *Fam.*, XI, 5, 1).

Pronomina demonstrativa item fere substantivum inter et adiectivum collocantur; v. g.:

Magnus ille Alexander.

Pronomina indefinita saepe inter adiectivum et substantivum intercedunt; v. g.:

Divinam quamdam memoriam rerum (CIC., *Acad.*, II, 1, 2).

Incredibilis *quaedam ingenii magnitudo*.¹

b) substantivum intercedere potest inter duas voces quae sunt eius regimen; v. g.:

Rerum nomina novarum (CIC., *Fin.*, III, 4, 15).

Non suo, sed populorum *suffragio omnium* (CIC., *Fin.*, II, 3, 7).

c) adverbium seiungere potest substantivum ab adiectivo; v. g.:

usque sensus maneat suspensus (Cf. ALVAREZ, *De constructione latina*). — Quando verbum regimini directo praeponitur, actionem significantius fere reddit, etsi post nominativum occurrat: v. g.: « *Liber tuus vicit expectationem meam* », gravius dici videtur quam: « *Liber tuus meam expectationem vicit* ». Hinc casus verbi emphatice verbo postponi potest; v. g.: *Gravius est spoliari fortunis quam non augeri dignitate* (CIC., *Plane.*, 9, 22). — Nulla vitae pars *vacare officio* potest (CIC., *De Off.*, I, 2, 4).

Tullius aliquid solet intersere inter duo adiectiva, quorum neutrum redundat: v. g.; Frigidas sane et inconstantes litteras (CIC., *Fam.*, V, 16, 1).

Cf. BERGER, p. 293.

Quum ipsa oratio *iam nostra canesceret* (CIC., *Brut.*, 2, 8).

d) nominativus ablativo absoluto non nunquam interseritur; v. g.:

Recepto *Caesar Orico*, nulla interposta mora, Apolloniam proficiscitur (CAES., *De Bel. civ.*, III, 12, 1).¹

e) genitivi quandoque separantur a nomine a quo reguntur; v. g.:

Clarorum virorum post mortem honores (CIC., *Sen.*, 22, 80).

Exempla imprimis *hoc* in se *boni* habent: approbant quae praecipiunt (PL. IUN., *Paneg.*, 45, 6).

Si *quid* est in me *ingenii* (CIC., *Arch.*, 1, 1)

f) adverbium seiungi potest ab adiectivo aut ab adverbio quae definit; v. g.:

Videsne *quam sit magna dissensio* (CIC., *Fin.*, II, 15, 49).

Multo eius oratio esset pressior (CIC., *De Or.*, II, 23, 96).

g) participium separatur a verbo auxiliari « *sum* »; v. g.:

Ut perpetuus mundi esset ornatus, magna *adhibita cura est* a providentia deorum (CIC., *De Nat. deor.*, II, 51, 127).

Omne argentum *allatum ex Sicilia est* (CIC.).

Qui in fortunae periculis *sunt* ac varietate versati.

h) Inter substantivum et pronomen aut adiectivum intercedunt saepe vocabula aut etiam propositiones, quae ab altero eorum pendent; v. g.:

Illos de republica libros (CIC., *Brut.*, 59).

In summa *bonorum ac fortium virorum copia* (CIC.).

Cato inimicitias multas gessit propter Hispanorum *apud quos fuerat* iniurias (CIC.).

In summis *quae nos urgent* necessitatibus (CIC.).

i) Inter regimen directum et attributum intercedere potest verbum; v. g.:

Themistocles *ferociorem reddidit civitatem* (CORN. NEP., 2, 2, 1).

k) Quid multa? Traiectiones omne genus invenire est; v. g.:

Quum sibi nullius essent *consciū* culpae (CIC., *De Off.*, III, 73).

Non est integrum Cn. Pompeio consilio *iam uti* tuo (CIC., *In Pis.*, 24, 58).

In his studiis ab initio *versatus aetatis* (CIC., *De Off.*, II, 1, 4).

Metello *Numidia evenerat*, acri viro (SALL., *Jug.*, 42).

Chrysippus magnam turbam *congregat* ignotorum deorum (CIC., *De nat. Deor.*, 1, 15, 39).

Vel vox composita *traiectione dividit* potest in partes componentes. Quod solet fieri cum « *antequam*, *postquam*, *priusquam* »; v. g.:

Altera pars *per mihi brevis fore* videatur (CIC., *Client.*, 1, 2).

Quale id cumque est (CIC., *De Nat. deor.*, II, 30, 76).

Cuius rei libet simulator (SALL., *Cat.*, 5, 4).

Non *ante abscessum est*, *quam hostem exuerunt castris* (TIT. LIV., XXXIX, 2).

Interdum separantur propositio prima et secundaria; v. g.:

Peto igitur a te (quoniam id nobis, Antoni, hominibus id aetatis, oneris ab horum adolescentium studiis imponitur) ut exponas... (CIC.).

Adiectivum suo substantivo adhaerbit; adverbium voci quam definit, regmina aut verbis a quibus pendent;¹ v. g.:

¹ a) Adverbia quae gradum denotant, ut *tam* et *quam*, semper praecedunt;

b) « *Iam nunc* » opponitur futuro; « *nunc iam* » praeterito;

c) « *Quidem* » fere sequitur vocem quam definit. Item « *demum* »;

*Prudens homo prudenter agit (Cic.).
Romano bello fortuna Alexandrum abstinuit (Tit. Liv., VIII, 24).*

Homo cum primis honestus (Cic., Fam., XIV, 4).

Vir eximie doctus.

Rigorem fortissime servat ulmus (Plin., XVI, 40, 77).

Calamitas virtutis occasio est (Sen., Prov., IV).

Dianae, imprudentes legis, nautae vitulum immolaverunt (Cic., De Inv., 2, 31).

Grammaticus non erubescit sola cismum, si sciens facit (Senec., Ep., 95).

Huc spectat ut vox quae aut cum aliis pluribus concordat, aut a pluribus regitur, aut plures regit, eis vel praeponatur, vel postponatur; non autem inter illas collocetur media; v. g.:¹

Singulari virtute et gloria (Cic., Pro Mil., 27, 73).

Omnium oculos animosque in semet converterant captivae mater coniuxque Darii (Quint. Curt., III, 12).

Philosophia graecis et litteris et doctoribus percipi potest,

Frater carissimus atque amantissimus (Cic., Cat., IV, 2, 3).

Aeternitatis tenebris vinculisque (Cic., Cat., IV, 5, 10).

Ad rivum eumdem lupus et agnus venerant (Phaed., I, 1, 1).

Habentur et dicuntur tyranni.

In scriptoribus legendis et imitandis.

d) Adverbium postponi potest per emphasis; v. g.; *Uti oratione prudenter (Cic.);*

e) Adverbia *fere, paene, prope, certe* postponi solent voci ad quam pertinent; v. g.: *Omnes fere familiares Caesaris me colunt (Cic., Fam., VI, 12).*

¹ Nisi tamen usurpatur traiectio; v. g.: Lysias, *egregie subtilis scriptor et elegans (Cic., Brut., 9, 35).* — Data est civitas *Silani lege et Carbonis (Cic., Arch., 4, 7).* — Indignum est a pari *vinci aut superiore (Cic., Pro Quint., 31, 95).* — Vici sumus aut, si *vinci dignitas non potest, fracti certe et abieci (Cic., Ep. ad fam., IV, 7, 2).*

Hostes victoriae non omen modo, sed etiam gratulationem praeceperant.

Epistolae et orationes Ciceronis.

Quum respondere neque vellet, neque posset.

Barbari lingua et natione (Cic., De Signis, 50, 112).

(Ad proximum numerum)

S. Leonardi in Helvetia.

I. Jss.

DE FONTIBUS IURIS ITALICI LINEAMENTA HISTORICA¹

II. — AETAS MEDIA.

Romulus Augustulus romanus non erat, sed barbarus, atque a barbaris deiectus est; ipse cadit, Roma autem stat, cultu, iure, nova religione; stat ut omnes undique populos ad se fascinatos efficiat, ut antea, romanos; aetas media, christiana, fundit novas gentes, uti fasces romani romanumque ius fuderant priscas; utrobiisque unum centrum, Roma. Historia non facit saltus; historia Europae, Africae, Americae et, magnam partem, Asiae est historia romana; lineam hanc quae ab Urbe dimanat qui praeterierit, ipse sese amittet, nihilque in iis percipiet quae facta sunt viginti ferme spatio saeculorum. Scilicet media aetas, salva quidem hominum libertate, superiore aetatem evolvit ac posteriorem praeparat; civitas romana per civitatem feudalem praeparat civitatem « nationalem » quam vocant; tamen in Imperio uno romano, ad saeculum saltem XVIII, et in romana una Ecclesia. Est igitur media quae dicitur aetas

¹ Cfr. fasc. mens. Octobr. MCMXXXIV — mens. Ianuar. MCMXXXV.

millennium (saec. v-xv), quo cultus ad innumeratas diducitur gentes, quae novis occupatis sedibus civilem dant sibi constitutionem, magis suae quaeque indoli accommodatam.

* * *

Iam a saeculo III relaxabantur in dies magis vincula, quibus occidentales provinciae cum Imperio coniunctae erant; praefecti enim, licet Imperatorio nomine, maxima tamen libertate gubernabant, praesertim postquam, a saeculo IV exeunte, imperii pars occidentalis in anarchiam prolapsa est. Quam ob rem Gallia, Hispania, Africa ne vix quidem id animadverterunt, ultimum deiectum esse Imperatorem; quin imo ne Italia quidem animadvertisit; animadverterunt Germani, qui eo numerosiores atque audaciores descendunt quatuor ferme per saecula (v-ix); his nullus potuit resistere princeps; Pontifex Christianae Ecclesiae eos suscepit, mansuefecit, excoluit, ad cultum iuris, ad religionem aluit, educavit, ut quum tandem Imperium restitui potuit, ex iisdem Imperator existeret Romae consecrandus a Romano Pontifice, Romano ovante populo. Quod si mox nullus visus est tanto fungendo muneri par (saec. x), et si postea non satis omnes Imperatores devoti Ecclesiae matri fuerunt (saec. xi), immo vero aduersi aut aperte (saec. xii), aut minus aperte (saec. XIII-XIV), id maximo fuit in commodo et iuri, et religioni, et concordiae populorum, qui, unitate perfecta primum civitatis (saec. XIV-XVI), dein hic illic etiam religionis (saec. XVI-XVII) gentesque suam sibi libertatem vindicarunt, ita tamen, ut ius romanum iamdudum receptum non abiecerint, immo vero novas in leges deduxerint; scilicet unitas, quam Imperatores, suae impares celsitudini, exterius perfregerunt, intus latuit in populorum animo, et novo vere in nova iura prorupit.

* * *

* * *

Habemus ita quattuor quasi aetatis mediae periodos: primam, qua Imperium barbaris pervadentibus corruit (saec. v-viii), alteram qua Imperium restituitur et stat (saec. ix-x); tertiam qua Imperium stat nomine, re vero acerrime in Italia detrectatur (saec. XI-XIII); quartam, qua civitates Italiae suam quaeque libertatem furent (saec. XIV-XVI).¹

Periodos singulas breviter attingamus.

* * *

Eruli barbari, duce Odoacre, ultimum imperatorem deiiciunt, et nomine imperii abiecto, Italiam tenent patricio nomine (a. 476-493); sedent Ticini, neque de ceteris imperii occidentalis partibus solliciti sunt, quas alii barbari invadunt.

His succedunt Goths, barbari iidem, duce Theodorico, quo vividius barbarus forte nullus romanam persensit vixitque vitam; regis nomen sumit, regisque sedem Ravennae ponit (a. 493-553). Theodoricus Italiae regnum virtute militari ampliavit atque firmavit, retento Illirico, unde discessit, relictis e suis pluribus, recuperatis Dalmatia ac Sirmione, inter Savum Danuviumque flumina ad orientem, atque provincia Narbonensi in Gallia, ubi iam Franci valere cooperant; finitimos autem Vandals in Africa, Visigoths in Hispania, Francos Burgundiosque in Gallia amicitia sibi devinxit; Ecclesiae favet, iura colit, litteras fovit.

Sed eo mortuo (a. 526) Italiae res iterum declinant; byzantinus Imperator Italiae avet: Iustinianus diuturno bello (a. 535-553) Ostrogoths, degeneres quidem, concivit atque cum Italicis Byzantinisque dispersos, absortos permiscet, Italiam recuperat, non

¹ Aetas « nova » succedit, qua externe nationes, iam arte constitutae, Italiam conculcant de eaque inter se contendunt (saec. XVI-XVIII); huic « novissima », qua demum Italia suae redditu unitati ac libertati (saec. XIX-XX) reddit inter populos humanitatis iurisque magistra,

tamen omnem, sed peninsularem tantum; nec diu, sed brevissimo tempore (a. 553-568). Nam ecce alii barbari, Longobardi (a. 568-780), e nordicis irruunt silvis, duce Alboino, ad fines Italiae primum ducatum constituant; Forum Iulii,¹ padana aequora invadunt, Ticinum occupant, inter Mediolanum et Ravennam, quam sui regni sedem constituent. Successores duces inhumani, feri, vere barbari fuere usque ad Autarim (a. 584), qui romano assumpto nomine *Flavio*, regnum paulo mitius tenuit, Italiamque dominaturus peragravit usque ad fretum, ubi consistens exlamasse fertur: « Hic erit terminus Longobardorum »; non tamen undique Byzantinos pepulit. Itaque tum Italia maximam partem Longobardica fuit;² partim fuit byzantina;³ partim libera;⁴ prima dismembratio equidem funestissima, tamdiu producta, cuius damna nondum sunt reparata; sed in hac dismembratione barbarae gentes utique romana carne, sanguine romano enutritae sunt: dixeris matrem suis ipsam membris filios aluisse. Romanam enim vitam sugere studuerunt Autaris, Agilulfus, Rhotaris, Liutprandus; minus romani Astulfus et Desiderius, qui tamen postremi fuere Longobardi reges.

Nam detrectantibus Italibus et Pontifice, adversus Longobardos Franci descendunt, qui in Gallia praevaluerant: Longobardos Carolus concidit (a. 774), regnum Italiae sibi reservatum Pipino filio dedit, Benevento, Neapoli, Amalphia, Calabria et Sicilia exceptis; a Lucio III Pontifice Imperatoris Sacri Romani Imperii coronam Romae sumpsit (a. 800); imperium dilatavit hinc usque ad Iberum flumen, ubi « Marcam Hispanicam » constituit; inde vero

¹ Cividale nel Friuli.

² Italia superior et media interna usque ad Lucaniam.

³ Exarcatus, Pentapolis, Apulia, Brutium, Insulae.

⁴ Ducatus Romanus et Neapolitanus, Venetiae.

usque ad medium Danuvium, ubi condidit « Marcam Orientalem », seu « Austriam ». Obiit Carolus, qui « Magni » cognomen obtinuit, a. 814, imperium relinquens Ludovico I filio, qui mox tres collegas sumpsit, distributis imperii partibus: contigit Italia Pipino; successivis partitionibus discidiisque domesticis finem fecit pactio Virodunensis (a. 843), qua Ludovico II traditum est regnum Germaniae; Carolo cognomine « Calvo » regnum Franciae; inter utrumque Italiae et Lotharingiae, a mari nordico ad mare internum, Lothario II imperatori. Redit ita Italia ad Imperium, quod fere nihil aliud iam est, nisi nomen ac veneranda memoria.

Tandem et hoc evanuit, quum Carolus, « Grossus » nuncupatus, imperio privatus est: tum regna Franciae et Germaniae, unitate servata, suam quodque viam sequuntur, Italia vulnerata, dilacerata, diserpta; nunquam tamen perdomita, nunquam restincta horam divinae iustitiae exspectat, quosque populos unitos imperio continuat, unitos tenet adhuc in ipsa contentione, iure, cultu, et maxime fide.

Imperi corona ad Germanos transit, qui tamen, initio tantae celsitudinis domum non percepert, donec tandem, Italies sine rege, sine duce in licentiam prolapsis, Imperatores Saxones, quasi consci facti imperialis dignitatis ac munieris, Italicas res reficere student (a. 955-1002), et bene mereri videntur de Imperio ac de Ecclesia; quos inter Sanctus Henricus II (a. 1024) eminet.

Sed quum Conradus III (a. 1026-1039), promulgato « Edicto feudorum » constituit feudi possent etiam hereditate successori transferri, acerrimeque restitit Albertus, Mediolani archiepiscopus, novum bellum exarsit, quod Conradi morte fuit interruptum: tum motus funesti Mediolani eoque magis Romae: tum funestissima Imperatorum interpositio in regimine Ec-

clesiae; cui repellendae obstitit acerrime ac sanctissime inter omnes Gregorius VII, Pontifex (a. 1073-1085), aliqui post eum. Composita est contentio per pactionem Wormensem (a. 1022).

Sed interea imperialis dignitas maximam passa erat iacturam in Italia, ubi civitates sibi quaeque consulere coeperunt totidem *Communia* efformantes, atque hac quidem Pontifici (*Guelfi*) illac autem Imperatori (*Ghibellini*) favere; nec in Italia modo, sed et in Germania. Itaque quum, mortuo Henrico V (a. 1125), Lotharius, Guelfus et Suevia, electus est, lucta exarsit utrumque, usque ad Fridericum I Aenobarbum (a. 1152). Hic bene quidem coepit, iure ac religione nixus; nam et consecrationem ab Ecclesia voluit, et promulgatum initium sui munieris coram iuris romani magistris, qui Roncaliam convocaverat. Sed mox idem adversatur liberis Communibus, adversatur Pontifici; infandum quidem, renascentis studii Bononiensis magistri, ex iure romano rem decreverunt pro Imperatore: aliud vero decrevit populus Italiae una cum Pontifice, una cum Episcopis, pro libertate, pro aris et focis; qui post asperrimam quidem luctam, tandem ad Lignanum, non sine manifesto Divinitatis instinctu, die 29 mens. maii 1176, religionis et patriae libertatem vindicarunt. Quam utramque dein servatam perpetuo voluere adversus successores usque ad Fridericum II (a. 1250), immo et adversus Francos Angiovinos, qui eidem successerant in Siciliae regno.¹

Tam multas licet inter aerumnas, Italia vita communali, industriis, commerciis, iuribus, litteris, artibus omne genus, pietati denique claram navat operam, clariori profecto mox natura.

Imperium vero refici nunquam potuit; nam Conradus IV, Friderici II successor, brevi (per quattuor annos), nec sine

asperis contradictionibus imperium tenuit, nec in Italiam, morte praeventus, venit; venit quidem Conradinus, sed misere periit; pluribus contendentibus, interregnum, usque ad Rodulfum e domo Absburgica (a. 1273-1291) electum, qui tamen Italiam praeterit plane, uti praeteriere successores Adulfus et Nassau et Albertus Austriacus (a. 1298-1308). Huic trucidato successit Henricus VII e Luxemburgo; qui descendit quidem in hortum imperii, Romae etiam imperiale coronam recepit, sed Guelfis obsistentibus, cumprimis Roberto Angiovino, Neapolitano rege, magnas expertus est difficultates, atque morte praeventus, ne Germaniam quidem revisere potuit. Descendit quoque Ludovicus Bavarus, successor, sed mox coactus est domum confugere; nec magis profecit Carolus IV, neque eius filius, neque Albertus Absburgicus; immo ne Carolus V quidem (a. 1519-1556), quamvis potentissimus, imperium classico ac romano sensu restaurat. Imperium civile romanum suo munere functum esse videtur: quaelibet italica civitas suam tuetur libertatem, ut Status germanici, ut regna Franciae et Hispaniae; nova iam aperitur aetas; « status » exoriuntur ex civitatibus, ex regnis, ex feudis et in « nationes » contendunt. Imperatores iam non sunt nisi reges Austriae, quibus germanici populi, vario foedere coniuncti, parent, usque ad saeculum xix; quo ineunte, Imperium hoc deminutum scinditur in Austro-Hungaricum et Germanicum, utrumque initio saec. xx dilapsurum.

SILVIUS ROMANI.

Nunquam iustus arbitratur se comprehendisse, nunquam dicit: satis est, sed semper esurit sitque iustitiam; ita ut si semper viveret, semper, quantum in se est, iustior esse contendet.

¹ Vesperae siculae an. 1282.

S. BERNARDUS.

FRANCISCUS PACELLI

De Francisco Pacelli, iurisconsulto Romano, e Romani Summi Pontificis placo Civitatis Vaticanae a supremis consiliis electo, notatum est optime *mortem docuisse virum mori*.

Carissimos enim amiserat mature, eheu, nimis ac coniunctissimos duos: uxorem, filium; Romanam illam e romana gente, vere viro dignam pietate ac fide romana; filium, iuventute florentem, Ignatiano ordini addictum, iamque virtutibus pariterque doctrina et suis et civitati et ecclesiae carissimam spem.

Quotidie tamen, summo mane, per Eucharisticam Iesu Communionem suevit vir piissimus utriusque sibi commercium redintegrare in reliquam deinde vitam; quam totam dedit familiae superstitioni multis, patriaeque et Ecclesiae.

Hoc enim arcto connubio Urbis huius nostrae fortunam vivere totam a pueribus annis didicerat ad aram et cineres Philippi Nerii, Romae patroni, quo et eum et fratrem, natu minorem, inter aequales pueros, pater, equestri ordine atque iuris officio et ipse clarus, voluit adesse sacris ministerulis, quoad aetas sivit utrumque. Iuvenum nempe par, cui illud in Hymno Neriano scriptum, de vigiliis a Philippo per catacumbas deductis, aptari vicissim valuit, vix immutatum:

*Ab Ipso satagens discere Nerio
Normam qua bene viveret.*

Demenso autem studiorum cursu non sine constanti laude, dum minorem natu Ecclesia mater suo clero adlegit, supremos eius in sacro Purpuratorum senatu magistratus aliquando suscepturum, Franciscus, paterna vestigia sequutus, iuris curriculum init, quod inclita denique laurea coronat. Quam enim tunc « De aquis

publicis » dissertationem digessit, ad doctoris iura assequenda, eamdem deinde, auctus annis et multa negotiorum felicitate clarus, in librum auxit iurisperitis viris ex omni gente maxime probatum; Romanis autem nobis eo magis carum, quo veteris magnitudinis testimonia magis augusta supersunt tot aqueductus quot maiorum munificentia circumdedit Urbi.

Iamque haec auspicia, additis quotidie feliciter civilium negotiorum gestis atque experimentis, virum proponere civibus videbantur, qui publicis quoque rebus optime accederet, dum fata vocassent.

Quod equidem, ut praeclimari fortuna acciderat inter negotia multa sive sodalitatum religiosarum, quae illi agenda tradebantur, sive Romanarum Sacrariumque Congregationum, faustissime accidit divino nutu Romae et Ecclesiae universae. Quum enim, idque praeter multam opinionem *prudentum mundi*, immane bellum, in eam victoriam exierit, quae tres simul e solio everterit Caesares veterumque schismatum (Mahometani, Photiani, Lutherani), infaustos principes, quumque fines Italiae restituerit, fortunam redintegraverit; denique addiderit illi Ducem Virum qui, prope divino afflatu, nova auspicia novae aetatis omnia perscrutaretur, tutus acciperet, audax iniret, Franciscus hic noster a Summo ipso Petri Herede vocatus est, qui, una cum legatis suis primis, rem salebrosissimam ageret, componendi nimirum dissidii fere quinquagenarii inter Italiae regnum et Romanam Sedem.

Summis mandatis, iisque gravissimis, vir respondit, ut iuris peritia equidem sueta, ita dieque noctisque insuete ducto labore, sacra tamen omni pietate, itemque constanti atque ardenti iugiter Fide.

Quae omnia agnovit Romanus Pontifex, probavit, laudavitque, non secus ac Rex Italorum, una cum eorumdem Duce; dederuntque laudis publica testi-

monia. Quem enim, iam inter Consistorialis Aulae Advocatos Pontifex adscriptum invenerat, equestriumque ordinum per insignium decore honestatum, illum ad patricium ordinem, Marchionali titulo extulit, civitatique Vaticanae summum consilium addixit. Rex non aliter; qui magno equestris ordinis numismate eum exornavit.

Publica autem aestimatio civium aequaliumque omnium, virum lectissimum, quem equidem veri nominis iurisconsultum diu laudaverant: « qui legum et consuetudinis eius, qua privati in civitate uterent... et ad respondentum et ad agendum et ad cavendum peritus esset »; altius eumdem laudarunt « consilii publici auctorem »; qui « quibus rebus utilitas reipublicae pararetur, angereturque tenebat, iisque uteretur ».¹ Amici autem eius omnes magis magisque gavisi sumus et ei, quamvis modestissimo viro, et nobis, quum agnoscimus per magna ea facta ac per tanta praemia, non delebili nota Urbis nostrae fastis additum nomen eius, iterumque renovatis auspiciis tum civitatis cum Ecclesiae. Quamobrem vel hodie, dum cito morbo et suis et nobis virum, vix ultra annum aetatis sua sexagesimum, lugemus ereptum, non tamen luctus noster ignorat certas solatii caussas: virtutum eius nempe memoriam Fideique Speique christiana communionem cum illo nostram, dummodo et nos eius post vestigia vivamus.

Urbis enim huius nostrae matrisque communis Ecclesiae, quae heic habet principem Sedem, caelis autem culmen attollit, geminato sic studio vixit ac de utraque sic est promeritus, ut vel de illo scripta adamussim videantur ea, quae de ociori volatu animorum in sedem immortalis ipse vel Cicero auspicabatur, iisque nimirum arripientam, qui de salute pa-

triae optimas curas egissent, « quibus — haec ille — agitatus et exercitatus animus velocius in hanc sedem et domum suam pervolabit, idque ocius faciet si iam tum, quum erit inclusus in corpore, eminebit foras, et ea, quae extra erunt, contemplans, quam maxime se a corpore abstrahet ».¹

Atqui nos iam vidimus quo Convivio quotidie cum eis, *quae extra sunt*, communicare ille sueverit. Quo eodem igitur sic in limine mortis se refici voluit, ut per ultima quoque documenta iteraverit quod non semel pandiderat ad amicos: videlicet quam auspiciata illi adisset dies, quae vitae huius finem daret, gaudium tamen et quietem cum iis « qui eum praecesserant cum signo Fidei » iniret aeterna.

IOACHIM ANTONELLI COSTAGGINI.

S. PHILIPPI NERII INSIGNIA

I.

LILIA.

*Ad cineres lentum demittunt litia florem
Mollia flagrantem, dive Philippe, tuos;
Tum moriendo afflant miranda opobalsama circum
Quae ignotum cordis per penetrare meant.
Dum graditur fere trum gemmisque auroque nitescens
Dulces atque hymnus solvitur in lacrymas.*

*Patris nam resonat Romana ad limina semper
Vox etiam atque etiam volvitur umbra sono;
Caelica sic narrat quae cantus, gaudia, formas
Vivere iam tecum spiritus ut reputet.
Atque velit caram messem contemnere olentis
Veris, quae, maio luxuriante, viret;
Tum fieri splendor, virtus, dominatio et alto
Addictus thalamo, caelicus esse comes;
Ac tandem aeterno satiata gurgite vita,
Colla cruentato ponere lenta solo*

¹ Cic., *de Orai.* I, 48.

¹ Somn. Scip., C. IX.

II.

SIDERA.

*Undique Roma adstat ceu cum appenninica sensit
Scandere te nutu per iuga sacra Dei.
Invenies rursus nostra heic per compita, ut olim
Daemonia ab Stygio iuge remissa lacu.
At columnen nostri divino flamme dictum
Te quondam patribus, Te precibus tacitis
Querimus, experti fatum certamine multo,
Quas ut non renuas, scimus adesse Patrem.
Iamque tubae crepitent, iamque hymni, thura, co-
Rite triumphantis pone tegant feretrum.
Dum caelo ardescunt triplicato lumine stellae
Quo Te donavit stemmate summa Trias;
Edixitque suum, ceu nostram protinus Urbem
Regale in solium iussit et esse Tibi.*

III.

COR.

*O amor, o ardor, Tu cor, divinitus altum
Noctu per lacrymas speque fideque sacras,
In specubus, sacra heroum quae corpora compleant,
Rubra leo densat ceu catulis spolia.
Nunc caeli narra portas, flammante reclusas
Turbine, nunc taedas, fulgure mirifico
Dic, vertebrarum validas disrumpere nodos,
Tu membra expertus cedere victa Deo.
Adsumus heic omnes, quot nutrit Roma, iuventa
Pectoris ad sacrum fulmine discidium
Mysteriumque Dei flammatia verba tuerum
Inscriptum puris ossibus, ecce, patris,
Quaerimus unde oculis aurorae perpetis horam
Inditur unde animis non periturus amor.*

Romae,

I. ANTONELLI COSTAGGINI.

SAPIENTUM PERVESTIGATIONES

A RADIOPHONICA VATICANA STATIONE
LATINE VULGATAE

NOTITIAE.

DE DECIMO SATELLITE IOVIS.

Doctor H. M. Jeffers, ex caeli specula Lick, obtinere potuit in lamina photographica imaginem cuiusdam corporis caelestis, cuius magnitudo existimari po-

test ad gradum undevigesimum, et quod sequitur motum satellitum Iovis. Probabiliter diametrus huius satellitis longus est fere 40 kilometra.

Iuppiter ergo planeta habere videtur 10 satellites; hoc est numerum maximum prae aliis planetis, nam, ut notum est, Saturnus 9 satellites habet.

DE POSSIBILI PRODUCTIONE ELEMENTORUM,
QUORUM NUMERUS ATOMICUS EXSUPERET
NUMERUM URANII.

In solemnii consessu Regiae Academiae Lynceorum habito coram Italiae rege, dr. Corbino, disserens de scientiae inquisitoribus quae in Instituto Physico Urbis locum habent, nuntiavit successus quosdam magni momenti, quos Fermi doctor cum suis adiutoribus obtinuit.

De his recenter Fermi ipse mentionem fecit.

Novimus doctorum Curie et Joliot novam speciem transformationis atomicae per disintegrationem arte factam: non isotopos aliorum elementorum, sed novas substantias radioactivas invenisse significalunt.

Trasformatio haec fit per projectionem particularum α , vel etiam protonum vel deotonum, sed necessario inter elementa leviora definitur. Obstat enim lex Columbiana. Fermi, e contra, recurrit ad projectionem neutronum, per quam iam fere 50 elementa excitata sunt.

Institutum Physicum possidet fontem neutronum valde intensem. Inventum est omnia elementa hoc modo excitata emittere electrones negativos. Bene hoc intelligitur, quum absorptio neutronis excessum circa numerum eorum qui in nucleo existunt producat, et ideo necesse sit neutron aliquis in protonem transeat, quod fit per emissionem particulae β .

Peculiaris intentio circa modum agendi elementorum graviorum posita est. Generatim excitatio quae per projectionem

neutronum producitur, multiplices praebet decrementi periodos; in casu Uranii clarae adsunt periodi decem momentorum secundorum temporis, 40 secundorum et 13 momentorum. Substantia, cuius periodus est 13 momentorum potuit separari, et per multiplices investigationes demonstrari licuit substantiam ipsam non pertinere ad isotopos Uranii, neque ad isotopos aliorum gravium elementorum.

Remanet possiblitas quod numerus atomicus istius novae substantiae maior sit quam 92. Si ageretur de elemento 93, proprietates chemicae ipsius similitudinem redderent cum proprietatibus Manganesii et Rhenii, nec desunt rationes admittendi hanc similitudinem.

COLLOQUIA LATINA¹

XIV.

Temeraria suspicio.

BERNARDUS, ALIPIUS.

BERNARDUS. - Me infortunatissimum! Nullus dies abit quin amittam aliquid: nunc atramentariolum, nunc chartam, nunc librum aliquem, nunc calamum, ut in praesens: schola ista est plena furum, nec poenarum ullus iam hic est metus.

ALIPIUS. - Nae tu nos tam inconsulto in crimen vocaveris.

BERN. - Aliquem vestrum mihi surripuisse calamum oportet.

ALIP. - Qui scis te attulisse?

BERN. - Qui sciam? nonne hoc litterarum paulo ante exaravi?

ALIP. - Uttere alio interim, dum priorem recuperes.

¹ Ex IACOBI PONTANI opere, cui titulus: *Pro gymnasista latinitatis*. — Passim retractavit, homiernisque moribus aptavit I. F.

BERN. - Unicum mecum attuli.

ALIP. - Suadeo ut sit, quod tu semper possis avertere. Libentius sane tu cum malo quiescis, an sine malo, si copia est?

BERN. - Qui potuit clepsisse, nisi qui mihi sedet proximus?

ALIP. - Quid ergo? Ioannes tibi a dextris non assidet, sicuti ego a sinistris? Cur non potius illum quam me arcessis furti huius?

BERN. - Ioannem novi: mallet spoliari suis, quam minimum quippiam sublegere de meis: dissimilis tui est.

ALIP. - Certe dignus es virgis.

BERN. - Tace de virgis; quare me his dignum deputas?

ALIP. - Quia me de falso per impudenter audaciam sine arguento pronicias.

BERN. - Hei, utinam haberem calamum meum, quem eo molestius amitto, quod stylographium est, bonum et firmum, ab avunculo mihi dono datum.

ALIP. - Quid si reddidero tibi calamum tuum?

BERN. - Qui reddit abstulit; atque hoc est, quod mihi dudum videbatur.

ALIP. - Non est hoc semper consequens, inepte. Tu tibi abstulisti.

BERN. - Quomodo? Quis post hominum genus natum sibi quidquam abstulit?

ALIP. - Quia super auriculam, ut mos obtinet, reposuisti; postea es oblitus, quod non amiseras requisivisti et alios furatos putavisti. En tibi tuum optatissimum calamum; deinceps quoties amiseris, auriculam dexteram interroga prius, an videtur calamum, quam de innocentibus mentiare.

BERN. - Mi Alipi, mi Alipi, gratias ago tibi; ignosce, obsecro, quod tecum egi suspiciosus, atque immodestius.

— Id agas, ne quis tuo te merito oderit.

— Malevolus semper sua natura vescitur.

— Gravior inimicus qui latet sub pectore.

P. SYRIUS.

ANNALES

Itinera, Colloquia, Conventus.

Itinera, colloquia, conventus ab exterrarum rerum administris apud varias nationes habita, tamquam praecipui atque prope unici civiles mensis eventus memoria digni recensenda sunt.

Atque primum Simon et Eden Anglici Berolinum contenderunt, ut consilia cum Hitlero, Germaniae reipublicae Praeside, conferrent de Anglogallicis propositis circa rationes inter varios Europae populos statuendas ad concordiam pacemque servandam: quae vero optatam concessionem haud assequutae esse visae sunt.

Eden deinde Moscam petiit summa comitate acceptus: heic dictitant recognitam necessitatem fuisse mutuae conspirationis contra belli periculum, nec in Europa solum, sed etiam in Asia.

Ex Russia Eden ipse ad finem eundem in Poloniam commigravit, quae, fortasse ob fidem iampridie obligatam, cauta providaque, prouti nunciatum est, sese ostendit.

Quamquam Angli praedicarunt huiusmodi itinera et colloquia tantum «ad explorationem» facta esse; quo scilicet in conventu Stresae, in Italiae oppido, brevi habendo, singulorum animi quum in aperto fierent, maiori fundamento disputare et decernere licet.

Atqui Stresae conventus magni quidem momenti fuit: eidem enim non modo Anglicus Gallicusque administri cum Mussolini, Italcarum rerum duce, participarunt, sed ipsi rerum publicarum praefecti, Mac Donald ac Flandin. Qui omnes idem de variis subiectis quaestionibus sensere; nempe de communi actione apud Societatis Nationum supremum consilium circa libellum a Gallia ob violatum a

Germania Versaliense foedus compositum; de utilitate persequendarum pactionum pro auspicio progressu securitatis in Orientali Europa; de confirmanda necessitate Austriae tum libertatem tum integritatem tuendi, ad eamque necessitatem informandi communem politicam actionem; de conventu proxime promovendo inter nationes omnes, quarum intersit de centrali Europa plane consulere; de aereo denique foedere ineundo inter occidentales Europae civitates.

Quod autem belli apparatus attinet, ratione habita de hodierna Germanorum actione, ex qua omnium animi excitati sunt, ob quassam de pacifice re compонenda fidem, Anglia, Gallia Italiaque magno semper desiderio se teneri confirmarunt servanda pacis, securitatis sensum creando, seseque uniendi conamini cuique ad gentium foedus ferendum, quo bellici apparatus revera pro omnibus circumscrabantur. Anglia denique atque Italia, quippe Locarnici foederis sponsores, fidem renovarunt de servandis a se de fideliter muneribus assumptis.

Nationum Societas.

Supremum deinde Societatis Nationum consilium Genevae die XV mens. aprilis congregatum est, cunctisque suffragiis - Dania se a suffragio ferendo abstinenter ratam habuit Gallicam reclamationem, de qua superius mentionem fecimus, recognovitque a Germania datam in Versaliensi foedere fidem violatam fuisse, Societatisque Nationum esse munus aptas cautelas et providentias adhibendi, ne quis ab officiis, quibus erga ceteras nationes teneatur, sua ipsius voluntate sit defuturus.

Huic monito superbe Germania respondit ius nationibus quae Genevae con-

venerant denegans Germaniam ipsam iudicandi; paucisque diebus post nunciavit, sese ad subaquearum lintrium constructionem, a Versaliensi foedere vetitam, statim processuram.

Quonam ibimus?...

Idem Supremum Societatis Nationum consilium minime assensum est, ut in hac sessione de discriminis inter Italiam et Abyssiniam ageretur.

POPICOLA.

igit hostibus suppietas allatas iri, deliberet satiusne sit iam fortunam pugnando experiri, quam si auctus viribus hostis, fuerit maius periculum exspectare. Contigit aliquando etiam, ut Asdrubali in Picoeno, contra Claudium Neronem et alterum Consulem Romanum bellum gerenti, ut aut fugiendum sit, aut dimicandum; et tutius in hoc quoque casu is existimat cum periculo pugnam subire, quam fugiendo omnia certo perdere. Quae quum ita sint, multas esse videmus causas, quae

imperatorem incommodam pugnam subire cogunt, inter quas si quando pecuniae defectus reperitur, non est quod propterea existimemus, pecuniam esse nervum belli, magis quam reliquas res, quibus idem efficitur. Non est igitur pecunia nervus belli, sed strenuorum militum virtus. Requiruntur quidem ad bellum pecuniae, sed non ut primum instrumentum, estque earum indigentia talis, quam strenui milites saepe vicerunt; nec solent, nisi raro, deesse strenuis militibus pecuniae, quod ipsi eas sponte inveniant et comparent. Haec ita se habere testantur mille in locis historiae. Pericles Atheniensibus suaserat, ut cum universo Peloponneso bellum gererent, idque ipsos industria sua potius, quam aut viribus aut pecunia conficerere posse. Quam expeditionem ii suscipientes, industria illa sua aliquandiu prospere rem gesserunt; sed tandem apparuit plus valere Spartanorum militum virtutem, quam industriam aut pecuniam Atheniensum. Titus Livius nobis hanc quaestionem pulcherrime omnium decidit in ea ducum comparatione, qua sciscitur, si cum Alexandro Magno bellatum foret, qui eventus Romanis rebus futurus fuerit. Plurimum — inquit — in bello pollere videntur militum copia et virtus, ingenia imperatorum, fortuna per omnia humana et maxime in res bellicas potens. Utrum igitur in horum singulis Populus Romanus, an Alexander

VARIA

Sitne pecunia belli nervus.¹

Neque aurum sufficere ad strenuos milites comparandos; sed per hos aurum et argentum comparari posse. Quod si populus Romanus non ferro magis, quam auro bellum gessisset, tam magna ac difficilia bella, ne universis quidem mundi thesauris confecisset. Sed quum ferro, non auro dimicaret, ne auro quidem caruit, quod illud in castra usque afferretur ab iis, qui Romanorum arma metuerunt. Quod si Spartanorum rex, ob deficientem pecuniam fortunae periculum subire et infeliciter pugnare coactus fuit, acciderunt illi ob pecuniae defectum, quae ex aliis etiam causis contingere potuissent cum illi, tum aliis. Saepe enim accidit, ut, deficiente commeatu, aut pugnandum sit, aut fame moriendum; et solent in huiusmodi casibus prudentes imperatores in eam partem inclinare, quae honestior est, et ubi aliquantulum spei vel in fortuna ipsa positum esse queat. Accidit nonnunquam ut, quum imperator intel-

¹ EX NICOLAI MACHIAVELLI opere: « De republica disputationes ex prima decade T. Livii » latine reddit H. BINDI. - Cfr. fasc. sup.

plus potuerit considerat, et ex ea consideratione propositam quaestionem solvit; pecuniae ne mentionem quidem ullam facit. Credibile autem est populum Campanum quum Sidicinis adversus Samnites suppetias ferret, vires suas pecuniae multitudine potius, quam militum virtute metitum esse; sed eidem accidit, ut re dupli praelio male gesta, sese in populi Romani ditionem potestatemque reddere cogeretur.

* *

Asini pellis.

— Aufer me, o mors, — inquit auctus oneribus et verberibus Asinus. Exaudit invocantem illa se, et praesto fuit. Moritur Asinus, at pellis ipsius in tympana intenditur, et exanimus etiam tunditur.

Dicitur fabula de pertinacia et assidueitate infortunii.

* *

Pro iudicibus mensarum elegantibus.**ESCARUM ORDO:***Ius gallinaceum contractum.**Pastilli, suco carnis bubulae et butyro conditi.**Faseolorum acetaria.**Aviculae inter crustula et salviae folia veru assae.**Artolagana cerasarum liquamine farta.*

* *

Locosa.*In via.**Ergo, a studiis abscessisti?**Ita quidem, commercio me dedi: supellectilium mercaturam ago.**Multasne vendidisti?**Usque adhuc domesticas meas.*

Tucci pater filio in lecturam libri eiusdam attente incumbenti:

— Auctorem hunc desere; non enim bene scribit.

Tuccius: — Atqui non omnes scriptores calligraphia praestant; ceterum liber hic non quidem scriptus, sed typis est impressus.

* *

Aenigmata.**I***(Permutatio vocalium)*

A servatque paratque cibos, confortat
ledenda;

O fugat in terra noctem luce atque calore.

II

Si prius imbre volat conspersum, posterius fit:
Omnis et ipsa volat saepe sub aethera res.

Aenigmata in superiore fasciculo propo-
sita his respondent: 1) *Mensis, Ensis, Mens;*
2) *Viola.*

LIBRORUM RECENSIO

JOSEPHUS WAGNER, *Carmina Horatii selecta in usum iuventutis studiosae ad modos ap-
tata* (Budapestini, typis I. Gottlieb, 1934).

I. Wagner plura Horatii carmina elegit atque ad musicae modos, ipsius auctoris et quorundam Germaniae musicorum, aptavit. Sunt faciles modi, choris et puerorum vocibus idonei, more carminis Gregoriani, quod et in nostris scholis discitur. Sunt chori puerorum aut utriusque sexus aut monodiae. Non di-
xerim artis altissima culmina auctorem attin-
gere; quamquam quedam monodiae (ut in carmine *Nunc est bibendum*) varia et iucunda dulcedine aures mulcent.

Dignum tamen est exemplum quod nos ipsi imitemur, ut, praesertim in scholis in quibus discipuli musicam discunt, Horatii et ceterorum poëtarum carmina facilius et iu-
cundius legant et intelligent, atque poësis et musicae mutua vincula apprehendere possint.

*Anconae.***IUNIUS GARAVANI.****ANTHEA** [2]

— Ita quidem. Verum illi in tenebris tranquille versantur; ego ipsorum causa discurior.

— Unde salus obvoluta sit num pros-
picis?

Paulum reticuit senex; deinde aliquan-
tulum excitatus:

— Salutem — inquit — exspecto.

— Unde?

— Nescio — ille respondit, facie in manus reclinata. Mox veluti victus altitudine nocturni silentii, suppressa voce: — Saepe — inquit — mecum ipse cogito si mundus haud maiora contineret, quam quae sci-
mus; aut si hominibus non licaret fieri praestantioribus quam qui sunt, hanc in nos aegritudinem cadere non posse. Quare in ipsa causa morbi spem esse sanationis existimo. Olympo quidem ac philosophiae hactenus adjuncta fides omnis evanuit; salus tamen ex latentis adhuc veri alicuius manifestatione obvenire potest.

His verbis Cinna praeter consuetudinem sensit exulceratam mentem recreari, auditoque universi gemitu orbis, sibi visus est onus Aetna gravius suis impositum humeris deponere, in humeros plurimum dispersiendum.

Interea utriusque viri familiaritas ita crevit, ut se mutuo adirent, nec modo studiorum, sed mensae quoque communitate uterentur. Haud ita multo post Cinnae gratius effectum est idem domicilium propter hospitis filiam Antheam. Quae tam egregium nomen Alexandriae fuerat consequuta, ut non solum matronas Romanas, sed Graecos viros, Serapei philosophos, populum denique omnem ad sui spectaculum evocaret. Nullo detenta gynaeco, sed domestica disciplina

exulta, ubi primum excessit ex pueris, se totam legendis libris graecis, latinis, aegyptiis, cum patre suo applicuit, cuius a latere nunquam discedens, et disputaciones cum ipso crebras habebat, et gravissima interdum quaestiones enodabat. Ad haec arcanam quandam praeseferebat speciem quasi sanctitatis, quod ei futura saepe paterent in somnis, multaque non oculis subiecta mortalibus adspicienda exhiberentur.

His de causis eam pater ferebat in ocu-
lis, eoque magis quod non omnis aberat
metus ne ipsa haud satis diu vitam produ-
ceret. Affirmabat enim se nocturnis visis
terreri; saepe etiam divinae cuiusdam for-
mae intueri splendorem, neque scire vi-
tamne sibi an mortem lux illa portenderet.

Ab Aegyptiis, qui domum Timonis
frequentes adibant, erat appellari solita
flos loti, forte quod is frutex divinus ha-
beretur ad Nili fluminis ripas: certe illum
Homerus inter herbas deorum voluptati
subnascentes primum nominat: vel quod
qui semel adspexisset Antheam, illi mun-
danae res omnes perpetua essent obli-
vione delendae. Nec sane minus forma
quam sapientia praestabat, oculis Nili
colorem referentibus, obtutu, instar illius
gurgitis, arcano atque profundo.

Hanc ubi primum vidit audivitque
Cinna, vehementer est admiratus: inde
domum regressus desiderio quodam af-
fectus est aiae in atrio excitandae, in qua
albas ei columbas immolare; adeo sibi
videbatur divinum aliquod invenisse. Brevis
eam deperire coepit; nec in virginis
pectus tardum habuit ingressum amor.

— O fortunatum Cinnam! — ita saepe
consulatarunt amici.